

# hoogstamfruitbomen

# Beheerkalender



Een uitgave van:



# boomgaard in rust

# Januari

*De sapstroom van de fruitbomen is in rust. Soms kun je het sneeuwklokje door de sneeuwlaag heen zien bloeien. De egel, een prima bewoner van de boomgaard, is in winterslaap. De onderhoudsnoei bij appel- en perenbomen kan goed in deze maand worden uitgevoerd. Verwijder de dode, verdorde takken en de ingedroogde vruchten die zijn aangetast door de schimmel Monilia. Controleer bij jonge bomen de steunpaal en band en let op dat takken niet schuren. Als de jonge boom stevig is verankerd, haal de steunpaal dan weg. Controleer de stambescherming en repareer zo nodig de boomkorf (bij begrazing). De lijmbanden tegen de kleine wintervlinder controleren op goede werking en ook de omringende bast goed nakijken. Controleer het bewaarfruit op aantasting en verwijder het aangetaste fruit.*

## **Werkzaamheden van deze maand:**

- Controleer de steun en stambescherming bij jonge bomen
- Controleer de bomen op schade en ziekten (Monilia)
- Plant jonge bomen aan
- Snoei appel- en perenbomen
- Controleer het bewaarfruit



## Snoeien van fruitbomen

Het snoeien van fruitbomen is complex en vraagt specifieke kennis en ervaring. Wij raden u aan om een cursus te volgen voor het snoeien van hoogstamfruitbomen. Wel moet u bedenken dat er niet een standaard manier van snoeien is. Belangrijk is om vooral de achterliggende groeiregels te kennen en het eigen inzicht te leren benutten. Hieronder worden de diverse snoeistadia kort toegelicht.

Zodra u de fruitboom heeft aangeplant is het belangrijk vormsnoei toe te passen. Vormsnoei pas je toe in de eerste jaren van de groei van de jonge fruitboom. De vormsnoei is belangrijk om bij de fruitboom een goede kroonontwikkeling te krijgen. De belangrijkste keuze betreft de 3 tot 4 takken die de kroon gaan dragen, de gesteltakken. En of je de harttak wilt gebruiken voor de kroonvorming. Vaak wordt bij een appelboom de harttak weggesnoeid, terwijl de peren-, pruimen- en kersenboom wel een harttak behouden. In de volgende jaren zorg je met de vormsnoei voor voldoende licht en lucht in de kroon om de productie van gezond fruit te stimuleren. Nadat het gestel van de kroon is gevormd na een aantal jaren, begint de onderhoudsnoei.

### Kroonvorm

Appels, peren, pruimen en kersen vormen hun eigen karakteristieke kroonvorm. Belangrijk is om te weten van welk ras de boom is want veel rassen hebben een eigen

## Notities

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

karakteristieke groei en kroonvorm. Een appel vormt vaak een brede meer bolvormige kroon en een peer een meer smallere piramidale kroonvorm. Vooral bij appels en peren vraagt de kroonvorming voldoende aandacht. Bij pruimen en kersen is begeleiding van de kroonvorming minder noodzakelijk.

### Onderhoudsnoei

Na een paar jaar is het gestel met de gesteltakken (en harttak) gevormd. Dan wordt de onderhoudsnoei belangrijk. Onderhoudsnoei vindt bij appels en peren jaarlijks of een keer in de twee jaar plaats. Doet men dit niet, dan groeit de kroon zeer snel dicht. Door te weinig licht en lucht in de kroon, neemt de kans op ziekten en aantasting toe. Bij pruimen en kersen kunt u af en toe ook onderhoudsnoei toepassen, vooral door het uitdunnen van het aantal takken. De snoeitijd van pruim en kers is na de oogst.

De basisprincipes van onderhoudsnoei ter bevordering van licht- en luchttoelating en gezondheid van de boom zijn:

- Verwijderen van dode takken uit de boom
- Verwijderen van zuigers en waterloten
- Verwijderen van schurende, gescheurde en door ziekte aangetaste takken
- Verwijderen van takken die naar binnen, de kroon in, groeien
- Verwijderen van kruisende takken

# voorbereiding op de lente

# Februari

*De temperatuur begint wat op te lopen. De eerste dieren ontwaken uit hun wintersrust en op een zonnige plek warmt de aarde zich op. Ook nu kunnen appel- en perenbomen goed gesnoeid worden. Nestkasten worden gereinigd en nieuwe nestkasten kunnen worden opgehangen.*

*Controleer de bomen op vruchtboomkanker en verwijder aangetast hout. Controleer op voorkomen van (woel)muizen en vang ze weg voor ze wortelschade aanrichten. Vang geen mol weg, die eet alleen insecten, slakken en regenwormen. Koop alvast geurvalen voor bestrijding van de fruitmot.*

## **Werkzaamheden van deze maand:**

- Controleer het bewaarfruit
- Plant jonge bomen aan
- Controleer de bomen op aantasting en ziekten
- Maak een afspraak met een imker voor plaatsen van bijenkasten in april
- Snoei appel en peer
- Koop geurvalen voor wegvangen van de fruitmot in het voorjaar



## Inrichting rond de boomgaard

De weideboomgaard met hoogstamfruitbomen is een prachtige plek waar veel dier- en plantensoorten zich thuis kunnen voelen. Daarvoor is het wel nodig om het beheer in de boomgaard daar op af te stemmen. Wat kunt u zelf doen om natuur in de boomgaard te stimuleren? Het begint met de inrichting en de aansluiting met elementen in de omgeving, het groene geraamte.

### Aanplant van een heg

Vaak wordt bij aanleg van een boomgaard ook een heg geadviseerd. Heggen hadden vroeger in de IJsselstreek een functie als veekering. Stekels en een dichte structuur zorgden er voor dat het vee binnen de heggen bleef. Een heg bestaat uit in een lijn geplante struiken. Het is ecologisch gezien aantrekkelijk om deze heggen uit meerdere soorten te laten bestaan en niet jaarlijks strak te snoeien. Vogels en insecten zijn de belangrijkste gebruikers van de heg en zij worden vooral aangetrokken door uitgroeiende struiken die ook bessen dragen.

Een prima maatregel is om de heg in uitgroei en dus in breedte te variëren als dat geen bezwaar oplevert. Je snoeit dan jaarlijks een ander deel van de heg waardoor de resterende delen blijven uitgroeien waardoor ze aantrekkelijk blijven voor vogels en insecten.

Struiken die als heg worden aangeplant, dienen een lange bloeiperiode te hebben en bes- en vrucht dragend te zijn. Gebruik inheemse en streek-eigen soorten. Geschikte soorten zijn onder andere meidoorn, sleetdoorn en hondstroos. Als er

### Notities

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

gaten ontstaan in een bestaande éénsoortige heg, plant dan op de opengevallen plaatsen andere soorten aan.

### Aanplant van een houtsingel

Een houtsingel bestaat uit een combinatie van bomen en struiken en is minimaal twee meter breed. Vooral aan de rand van de singel kunnen zich ruigtekruiden ontwikkelen. Houtsingels zijn ecologisch interessanter naarmate ze breder zijn zodat zich langs de rand een zoom- en mantelvegetatie kan ontwikkelen en wanneer het onderhoud gefaseerd (over meerdere jaren) wordt uitgevoerd.

De bomen en struiken voor de houtsingel kunnen het beste inheemse soorten zijn. Enkele boomsoorten zijn: zomereik, zwarte els, es. Als struiken zijn bijvoorbeeld meidoorn, sleetdoorn, Gelderse roos en hazelaar een goede keuze. De houtsingel biedt voedsel, beschutting en voortplantingsmogelijkheden aan onder andere vlinders, vogels, bijen, hommels en zweefvliegen. Zoogdieren zoals reeën, muizen en marterachtigen gebruiken de houtsingel om er te schuilen, voedsel te zoeken en om zich te verplaatsen.

### Aanleg van een houtril

Insecten en kleine zoogdieren profiteren van opgestapeld snoeihout. Een takkenhoop of houtril van snoeihout biedt hen een leef-, overwintering- of schuilplaats en geeft ook dekking aan muizen, egels en aan marterachtigen zoals wezel, hermelijn en bunzing. Door snoeihout in de winter te laten liggen, kan bovendien vraat aan stammen van jonge bomen door hazen, konijnen en reeën worden beperkt.

# de boomgaard komt tot leven

## Maart

*De vogels worden onrustig. Ze beginnen aan de nestbouw. De boomgaard komt langzaam tot leven. De gras- en kruidenvegetatie begint te groeien en dus is het tijd voor het verspreiden van organische mest. Een bodemmonster laten onderzoeken op gehalten aan mineralen (N, P, K, Mg) en zuurgraad (pH) kan helpen de gewenste hoeveelheid mest en kalk te bepalen. Het is de laatste mogelijkheid om jonge bomen aan te planten. Ook de onderhoudsnoei en vormsnoei worden afgerond. De bomen worden op ziekten en plagen gecontroleerd door de schors te onderzoeken op larven en poppen van de fruitmot, bladluizen, wintervlinder en spinselmot. Hang bloempotjes met houtwol of stro op als verstoppolek voor oorwurmen. Controleer de nestkasten op bewoning. Maak nog snel een afspraak met een imker voor het plaatsen van bijenkasten in de boomgaard. Bomen kunnen nu over geënt worden met een ander ras als het ras van de boom u niet bevalt.*

### Werkzaamheden van deze maand:

- Neem een bodemmonster, plan bemesting en bekalking en strooi het uit
- Controleer het laatste bewaarfruit
- Hang bloempotjes op met houtwol of stro voor oorwurmen
- Controleer en repareer nestkasten voor vogels en vleermuizen
- Plant jonge bomen aan
- Controleer de bomen op ziekten
- Snoei de appel en de peer



## Natuur in de boomgaard

In de boomgaard kunnen veel diersoorten voorkomen. Vaak wordt de steenuil genoemd als kenmerkend voor de boomgaard, maar ook vele andere dieren vinden de boomgaard een aantrekkelijk plaats om de leven. Wat voor maatregelen kunnen daarbij helpen?

### *Kasten voor vogels en vleermuizen en insectenhôtels*

Het ophangen van nestkasten voor vogels, plaatsen van insectenhôtels en kasten voor vleermuizen stimuleert de aanwezigheid van deze dieren. Vooral in een hoogstamboomgaard met jonge bomen zijn nestkasten nodig. Pas in bomen van 50 jaar en ouder komen in de stam spleten en holten voor, die voldoende groot zijn voor hollenbroeders. Veel vogels zijn nuttig voor het biologisch evenwicht in de hoogstamboomgaard, omdat ze zich voeden met schadelijke insecten en zo meehelpen aan de bestrijding ervan in de fruitbomen. Voor dagvlinders bestaan vlinderkasten waar de vlinders 's nachts en in de winter een onderkomen vinden. Bij gebrek aan natuurlijke boomholten kunnen vleermuiskasten dienen als kunstmatige verblijfplaatsen voor vleermuizen. De vleermuizen gebruiken de kast als slaapplek, paarplek en heel soms als kraamkamer. Nestkasten zijn voor boomgaarden met jongere bomen erg belangrijk ter vervanging van natuurlijke boomholten.

### *Insectenhôtel*

Voor insecten en andere ongewervelden kunnen tal van

## Notities

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

hulpmiddelen worden aangebracht. Zo zijn op de kop gehangen bloempotten gevuld met stro, opgehangen in een taksel langs de stam in de boom een prima nestplaats voor oormotten en vormen houtblokken met geboorde gaten een prima plek voor allerlei soorten solitaire levende bijen, hommels en wespen. Zonnig gelegen stukken kaal zand of kale grond kunnen een nestplek zijn voor graafbijen en wespen. In een natuurvriendelijk beheerde boomgaard zijn dergelijke plekken tussen de vegetatie dus ook van belang.

### *Paddenstoelen*

Een boomgaardeigenaar kan ook voor paddenstoelen iets extra's doen. Sommige soorten houtzwammen zijn gebonden aan oude fruitbomen, zoals de Boomgaardvuurzwam, de Appelboomkaaszwam en de Boomgaardstekelkorstzwam. Het laten staan van aangetaste en dode fruitbomen draagt bij aan het voortbestaan van deze soorten. Bij een extensief graslandbeheer kan de boomgaard ook een belangrijke vestigingsplaats zijn voor weidepaddenstoelen. Bijna tweehonderd soorten paddenstoelen zijn kenmerkend voor graslanden; voorbeelden zijn Wasplaten, Knotszwammen en Staalsteeltjes. Veel van deze soorten worden ernstig bedreigd, vooral door het verdwijnen van laag productieve, oude graslanden, zowel op arme als op rijkere bodems. Verschravingsbeheer (maaïen en afvoeren van het gras) in de boomgaard zal over het algemeen gunstig uitpakken voor paddenstoelen, evenals extensieve beweiding, kleinschalig reliëf en matige bemesting met ruige stalmest.

# begin van de bloeitijd

## April

*De bomen komen in bloei en door bestuiving ontstaat de vruchtzetting. Eerst beginnen de kersen en pruimen te bloeien, later volgen de peren en appels. Helaas kan nachtvorst soms meeldraden en stampers doen bevriezen. Overal is het gezoem van bijen en andere insecten te horen. Bijenkasten in de boomgaard geven een betere bestuiving en dus meer fruit, maar ook heerlijke honing. De hele boomgaard komt tot leven. Een goede hulp bij het bestrijden van rupsen zijn mezen. Deze hollenbroeders hebben baat bij nestkastjes in de boomgaard. Hun nakomelingen eten tot drie kilogram rupsen en andere insecten in een groeiseizoen! Plaats half april geurvallen voor het mannetje van de fruitmot. Controleer de bomen op schade. Verwerk het snoeihout tot houtrillen of voer het af.*

### Werkzaamheden van deze maand:

- Plaats feromoonvallen voor de fruitmot
- Controleer op schade
- Verwerk snoeihout
- Controleer de bomen in de loop van de bloei op vruchtzetting
- Maak het snoeigereedschap en ladder schoon, slijp schaar en zaag en vet ze in





## Ziekten en plagen

Er zijn verschillende ziekten en plagen die in uw boomgaard kunnen voorkomen. Dat kan vervelend zijn omdat uw bomen en het fruit worden aangetast. Bedenk echter dat u geen productieboomgaard heeft en de insecten die de plagen veroorzaken, als voedsel dienen voor de vogels en andere insecten in uw boomgaard. Het streven is naar een evenwicht tussen schadelijke en nuttige dieren. Hieronder worden enkele ziekten en plagen toegelicht. Voor een compleet overzicht verwijzen wij u naar het Handboek Hoogstamfruit en andere boeken.

### *Schurft*

Schurft is een schimmel die bij een appel en peer donkerbruine tot dofwarte vlekken op de bladeren en vruchten veroorzaakt. Op het jonge hout van de peer ontstaan blaasvormige opzwellingen, die later openbarsten. De infectie kan gedurende het hele groeiseizoen plaats vinden. De schimmel overwintert op vochtige bladeren op de grond en begint in het voorjaar weer sporen te verspreiden. Vochtige omstandigheden bevorderen de besmetting. Een open kroon waar licht en lucht bij kan, zorgt voor snelle opdroging van de bladeren en vermindert de kans op een schimmelinfectie.

### *Meeldauw*

Echte meeldauw is een schimmel, te herkennen aan een witte waas of witte pluim over de bladeren. Het ziet er uit als een witpoeder, dat later ook bruin verkleurt. Door

## *Notities*

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

de schimmel raakt het blad misvormt en gaat afvallen. De appel is veel gevoeliger dan de peer. Op de vruchten is het te herkennen door de netvormige ruwe structuur over de vrucht. De schimmelspoor overwintert in blad- en bloemknoppen en verspreidt zich met de wind vanaf mei. Door een hoge relatieve luchtvochtigheid en warm weer breidt meeldauw zich snel uit. Door een open kroon kan een boom 'doorwaaien' waardoor de ontwikkelkans van de sporen afneemt.

### *Vruchtboomkanker*

Deze aantasting wordt veroorzaakt door een schimmel. Tijdens vochtige periodes kan de schimmel sporen vormen. De sporen dringen binnen via wondjes. Wondjes ontstaan bij snoei, de pluk, door hagel, bij vorst als de bast scheurt of als knopschubben afvallen. De grootste hoeveelheid wondjes ontstaat tijdens de bladvalperiode. Elk bladlitteken is een wondje waar de schimmel kan binnen dringen. De schimmel zorgt voor wefelselaantasting waardoor ingezonken paarsbruine plekken op takken ontstaan. In het ergste geval verdwijnt een deel van het bastweefsel. Soms ontstaat er een wal rond de aangetaste plek, omdat de plant deze wil overgroeien. Een aantal rassen is erg gevoelig voor vruchtboomkanker. Daarom is het beter deze bomen niet in de winter maar met name in de nazomer te snoeien en vooral te letten op het verwijderen van afgebroken of schurende takken. Ook hier helpt een open kroon bij het voorkomen van een te vochtig klimaat rond te takken.

# de boomgaard in volle bloei

## Mei

*De fruitbomen zijn in blad en ook de late rassen zijn in bloei. Vruchtjes beginnen te groeien, de bloemen in de weiden bloeien en de vogels zijn druk met het voeren van hun jongen. Verwijder gras uit de boomspiegels van jonge bomen. Controleer het blad aan de bomen op rupsen en luizen. Hang alsnog een feromoonval op voor de fruitmot. Nuttige insecten zoals roofmijten, lieveheersbeestjes, pissebedden en meikevers helpen bij het bestrijden van plaaginsecten. Verwijder kleine vruchten bij jonge bomen die net vrucht beginnen te dragen. Jonge bomen moeten eerst volop groeien en te vroege vruchtdracht levert naast minder groei ook vaak gescheurde takken in de nazomer. De jonge takken zijn niet sterk genoeg om al vruchten te dragen.*

### Werkzaamheden van deze maand:

- Verwijder vruchten bij de jonge bomen
- Plaatsen feromoonvallen voor fruitmot
- Controleer de bomen op ziekten en plagen



# Ziekten en plagen

## Fruitmot

De fruitmot overwintert als rups in een wit spinsel onder de schorsschilfers. In het voorjaar verpopt de rups tot vlinder/mot en vliegt vanaf begin mei vooral in de avond- en morgenschemering. De vrouwelijke vlinders leggen na contact met mannelijke vlinders eitjes op jonge vruchten, bladeren en op scheuten. De uitgekropen rupsjes vreten eerst oppervlakkig aan het blad of fruitschil om daarna het binnenste van de vrucht te zoeken om de pitten uit te vreten. Als de rups is volgroeid, verlaat het de vrucht met behulp van een spinsel en verbergt zich onder de schors, waar ze een witte cocon vormt. Rupsen die op de grond zijn terecht gekomen kruipen via de stam weer omhoog. De fruitmot wordt bestreden door mezen, vleermuizen en sluipwespen. Daarnaast worden geurvallen gebruikt. Door verspreiding van geurstoffen worden de mannelijke vlinders aangetrokken en blijven vastkleven aan lijm of vallen in een . Daarmee wordt de bevruchting en vervolgens het ei leggen van vrouwelijke vlinders voorkomen.

## Wintervlinder

De wintervlinder legt in de winter eitjes op dunne takken. In het voorjaar kruipen de (span)rupsen uit de eitjes en beginnen aan de bladeren te vreten. Ook vreten ze jonge vruchten aan. De rupsen laten zich vervolgens aan een gesponnen draad zakken op de grond. Daar verpoppen ze zich tot vlinder. De mannelijke vlinders hebben vleugels,

### Notities

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

de vrouwelijke vlinders niet. Zij moeten langs de bast omhoog kruipen om eieren te leggen. De wintervlinder kan bestreden worden door de vrouwelijke vlinders weg te vangen met lijmbanden langs de stam.

## Spinselmot

De spinselmot overwintert als larve tussen het schors. In het voorjaar ontwikkelt de larve zich tot rups. De rupsen vreten het bladmoes van de bladeren. Na verloop van tijd verzamelen ze zich in zogenaamde spinselnesten. In deze rupsennesten verpoppen de rupsen zich tot vlinder. Deze vlinders zetten vervolgens eitjes af waaruit zich weer larven ontwikkelen. De rupsen worden gegeten door mezen en andere vogels. Ook is het handig om de spinsel van de takken te plukken en te vernietigen.



fruitmot



kleine wintervlinder

# de vruchten groeien

## Juni

*De vruchten groeien en de kersen worden al geoogst. De jonge vogels zijn uitgevlogen. Naast de mezen helpen ook de larven van lieveheersbeestjes, pissebedden, gaasvliegen en roofmijten bij de natuurlijke “ongediertebestrijding”. Verwijder aangetaste vruchten die zijn gevallen. Gras dat twee keer per jaar gemaaid wordt, kan aan het einde van de maand gemaaid worden. Het maaisel afvoeren of kneuzen. Vaak maaien en te veel mest zorgt ervoor dat grassoorten de bloeiende kruiden gaan verdringen en daarmee verdwijnen vlinders, zweefvliegen, kevers en andere insecten uit de boomgaard.*

### **Werkzaamheden van deze maand:**

- Controleer fruitkisten
- Pluk vroege kersen
- Vervang de feromoonval voor de fruitmot
- Controleer op andere plagen in de bomen
- Maai het gras en voer het af

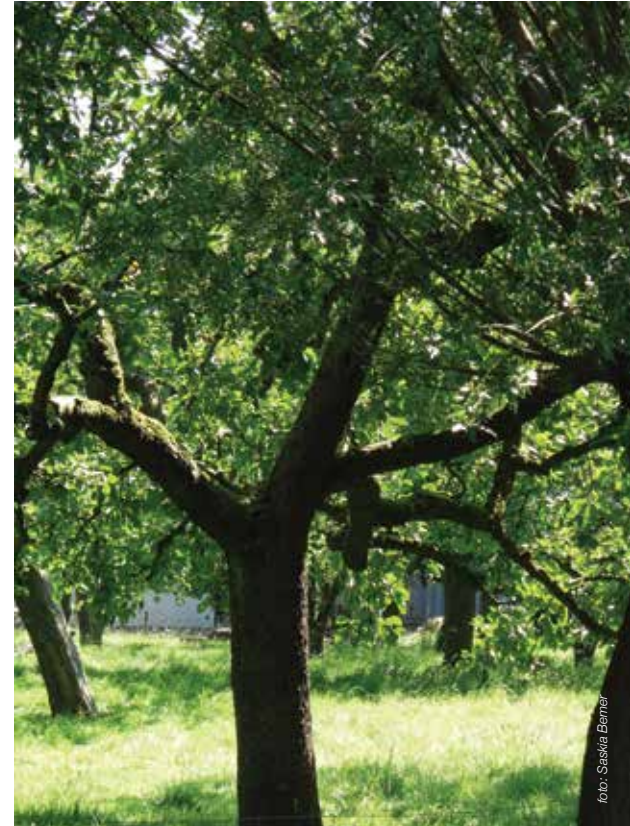




foto: Saskia Bamer

## Notities

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

## Het snoeien van walnoten

Een walnootboom hoeft alleen gesnoeid te worden als dit nodig is, bijvoorbeeld i.v.m. de afstand van het huis of een schuur of bij neerhangende takken. Beperk de snoeibeurt zo veel mogelijk. Bij jonge bomen kan het opsnoeien van de stam nodig zijn om b.v. makkelijker onder de boom te kunnen maaien.

Bij de walnoot zwakt de sapstroom in de zomer sterk af. Zou men de boom in de nawinter snoeien dan bestaat de kans dat de snoeiwonden gaan bloeden, waardoor de boom veel vocht verliest.

## Snoeien meidoornhaag

Heeft u een kniphaag, dan snoeit u deze een of twee keer per jaar, afhankelijk van hoe strak u de haag wilt hebben. Volgens de Natuurwet mag je pas na 15 juli snoeien. Het is handig in de zomer te snoeien. Dan zijn de doorns nog niet houtig en dit maakt het snoeien een stuk makkelijker. Bij vroeger snoeien, kun je vogels verstoren die een nest in de haag hebben gemaakt. Voor veel vogels en insecten is een uitgroeiende haag aantrekkelijker doordat de vruchten en bessen welkom voedsel zijn in het najaar. Probeer daarom het snoeien te beperken en laat delen van de haag uitgroeien en snoei vervolgens gefaseerd (deel wel en deel niet).

# de vruchtaroepi zet door

## Juli

*De kersen zijn geoogst en de pruimen beginnen te rijpen. Bij appels en peren treedt vruchtval op door onvolledige ontwikkeling van de jonge vruchten. Grasland dat maar één keer per jaar wordt gemaaid, wordt nu gemaaid. De bloei van de kruiden is voorbij en het zaad is verspreid. Doe de zomersnoei bij appels en peren om bomen met een sterke groei te vertragen in de hergroei na de wintersnoei. Plaats zitstokken voor roofvogels in de wei, die uitsteken boven de jonge bomen omdat de dunne takken de vogels niet kunnen dragen. Roofvogels zijn geziene gasten, om de (woel)muiscpopulatie klein te houden. De feromoonval voor de fruitmot controleren en na 6 weken gebruik vernieuwen. Door perenroest aangetaste bladeren verwijderen. Dun een overmaat aan pruimen. Plaats stutten onder takken die veel vruchten dragen. Snoei de kersbomen na de pluk van de kersen.*

### Werkzaamheden van deze maand:

- Dun een overmaat aan vruchten
- Plaats stutten bij een te zware vruchtbelasting
- Controleer fruitkisten
- Pluk kersen en pruimen
- Controleer de feromoonval voor fruitmot
- Voer zomersnoei uit bij appel en peer
- Maai het gras en voer het af
- Snoei kersbomen na de pluk
- Dun te zwaar beladen takken uit



# Maaibeheer

Het maaien in de boomgaard kan het beste gefaseerd plaatsvinden door te maaien in stroken of door begroeiing langs de perceelsgrenzen en sloten te laten staan. Door niet alles tegelijkertijd te maaien, ontstaan er verschillen in bloei van verschillende kruiden. Dit is belangrijk voor de van nectar levende soorten zoals hommels, bijen en dagvlinders. Een mogelijkheid om de boomgaard begaanbaar te houden is om alleen wandelpaden te maaien. In de overige gedeelten of alleen aan de zijken van de hoogstamboomgaard krijgt de vegetatie kans zich verder te ontwikkelen. Zo kan een soortenrijkere vegetatie ontstaan. Het niet maaien van de ondergroei is aan de randen van het perceel extra aantrekkelijk wanneer ook een heg of houtsingel aanwezig is, omdat op deze manier een meer diverse structuur ontstaat.

Door sommige stukken niet te maaien en begroeiing te laten staan, wordt een nest-, schuil- en voedselplaats gecreëerd voor veel insecten. Ook dieren zoals muizen, wezels en padden verplaatsen zich graag door ruigere vegetaties.

Wanneer toch de gehele ondergroei van de boomgaard in één keer wordt gemaaid, is het aan te bevelen om van binnen naar buiten te maaien. Hierdoor kunnen eventueel aanwezige dieren ontsnappen. De maaimachine moet bij voorkeur zo licht mogelijk zijn zodat geen verdichting en beschadiging van de bodem optreedt. De beste keuze

## Notities

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

is een zeis, bosmaaier of messenbalkmaaier. Deze maaimiddelen bieden een mogelijkheid om selectief te maaien waardoor een grotere variatie in vegetatie kan ontstaan. Het gebruik van een klepelmaaier en cirkelmaaier wordt afgeraden. Voor insecten en dagvlinders is het aan te bevelen om het gras niet korter te maaien dan 6-8 centimeter.



foto: Saskia Bamer

# voorbereiding voor de oogst

# Augustus

*De vruchten aan de takken groeien voorspoedig. De takken beginnen door te buigen. Plaats alsnog stutten onder zwaar doorhangende takken en dun zo nodig te het teveel aan fruit. De zomersnoei van het waterlot helpt om de hergroei te verminderen. De kersen- en pruimenbomen kunnen na de pluk worden gesnoeid. De vogels in de boomgaard zijn druk met het vangen van insecten. De oogst van de pruimen loopt. Controleer de feromoonvallen op de fruitmot. Controleer ladders en fruitkisten op gebreken en repareer ze zo nodig. Hou de eerste jaren bij nieuw aangeplante bomen de boomspiegel vrij van gras en kruiden. Geef bij aanhoudende droogte de jonge bomen voldoende water.*

## Werkzaamheden van deze maand:

- Dun een overmaat aan vruchten
- Plaats stutten bij een te zware vruchtbelasting
- Fruitkisten controleren
- Oogsten van het fruit
- Controleer de bomen op aantastingen en beschadigingen
- Voer zomersnoei uit bij appel en peer
- Snoei kersen- en pruimenbomen







foto: Saskia Bamer

## Notities

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

## Zomersnoei

Vroeger gebeurde het snoeien van de appels en peren alleen in de winter. Dit kwam omdat de boeren in de zomer druk waren met de voederwinning en andere werkzaamheden. Tegenwoordig zijn de meeste hoogstamboomgaarden in gebruik bij buitenlui. Hierdoor is de mogelijkheid om het snoeien verspreid over het jaar te laten plaatsvinden.

## Waterlot

De zomer is goed geschikt voor het snoeien van de opkomende waterloten en het verwijderen van concurrerende twijgen. De waterloten groeien op een horizontale tak van de fruitboom recht omhoog en zullen geen vrucht gaan dragen. Snoei je de waterloten in de winter, dan reageert de boom in het voorjaar sterk en komen er vaak dubbel zo veel waterloten voor terug. Snoei je de waterloten in de zomer, dan heeft de boom minder energie om te reageren en komen er minder waterloten terug.

## Het snoeien van kersen en pruimen

Het snoeien van pruimen en kersen kan het beste na de pluk plaatsvinden. Dit is meestal vanaf eind juni/begin juli. Bij de snoei wordt met name het dode, gescheurde en aangetaste hout verwijderd. Daarnaast verwijderd men de naar binnen groeiende en kruisende en schurende takken. Als laatste snoeit men de boom weer in evenwicht door ver uitgroeide takken terug te nemen.

# de oogsttijd September

*Sommige trekvogels vertrekken naar het zuiden. In het gras is er nog volop leven. Wespen, horzels, kevers en vlinders proeven van het sap van het gevallen fruit. Pruimen, peren en appels kunnen worden geoogst. Valfruit kan niet worden bewaard, maar is geschikt voor verwerking tot appeltaart of appelmoes. Het gras kan voor de tweede keer worden gemaaid. Het maaisel wordt afgevoerd. Na het oogsten kan de pruimenboom worden gesnoeid. Maak het snoeigereedschap schoon, slijp het en repareer indien nodig.*

## Werkzaamheden van deze maand:

- Plaats stutten bij een te zware vruchtbelasting
- Pluk het fruit
- Controleer en repareer nestkasten van vogels en vleermuizen
- Controleer de bomen op beschadiging en ziekten
- Maai het grasland
- Snoei van pruimen



## Verwerken van fruit

Het fruit is geoogst en wat nu? In het verleden werd het hoogstamfruit na de pluk naar de veiling gebracht om verkocht te worden voor de handel. De handel in fruit van hoogstambomen is echter verdwenen. U kunt proberen het fruit te verkopen via huisverkoop of via een boerderijwinkel. Maar een boomgaard levert vaak veel meer fruit op dan u op deze wijze kunt verkopen of weggeven. Veel eigenaren van de boomgaarden weten dan ook niet wat ze met de oogst moeten doen. Hier wat mogelijkheden.

### *Sap maken*

Breng het fruit naar een sapsmobieltje zoals de Welsumse sapsmobieltje in Welsum of de Sappers in Voorst. Daar kunt u vanaf 75 kilo uw fruit (appels en peren) laten persen. Het sap wordt gepasteuriseerd en verpakt in 5 liter pakken. Deze pakken kunt u ongeopend twee jaar lang bewaren. Lekker om zelf op te drinken of leuk om aan familie en vrienden te geven. U kunt kleinere hoeveelheden natuurlijk ook persen met een sapcentrifuge, een handpers of met een sappen.

### *Cider maken*

U kunt kiezen om het sap niet te laten pasteuriseren en te verpakken, maar om het te laten vergisten tot appel- of perencider. Het proberen waard.

## *Notities*

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

[www.ijselboomgaarden.nl](http://www.ijselboomgaarden.nl)

### *Stoofperen*

Heeft u een stoofpeer in de boomgaard staan? Ga dan stoofperen inmaken. Lekker bij het avondeten of als toetje. Verschillende soorten peren zijn geschikt om in te maken.

### *Gebak en drogen*

Appelbeignets, appeltaart, appelbollen, appelflappen, noem maar op. Heeft u een goudreinet (Schone van Boskoop) in uw boomgaard staan? Deze soort is uitermate geschikt als moesappel voor in diverse gerechten. Of wat dacht u van het maken van gedroogde appeltjes? Dit kan door de appel in dunne partjes te snijden en te drogen op bijvoorbeeld een rooster boven de verwarming/ kachel of in de oven (bij 60 graden). De gedroogde appeltjes zijn erg lekker en nog gezond ook.

### *Jam, compote en stroop*

En net als elk fruit kun je ook jam en compote maken. Of stroop door het fruit langzaam in de koken tot het meeste vocht is verdampt.

### *Walnoot*

Heeft u een walnoot of meerdere walnoten op uw erf staan dan kunt u ervoor kiezen hier walnotenolie van te maken. Er zijn molentjes in de handel maar ook op grotere schaal kan olie worden geperst.

# de fruitoogst loopt ten einde

# Oktober

*De late appels en peren worden nog geplukt. De walnoten zijn geraapt. Verwerk het fruit tot sap, compote of jam. Fruit kan ook gedroogd worden. Verwijder de oude lijmbanden rond de stam en vervang ze door nieuwe of smeer de stammen in met insectenlijm tegen de wintervlinder. Bereidt de aanplant van nieuwe bomen voor, maak de keuze voor soort en ras. Reinig de nestkasten in bomen. Controleer het bewaarfruit op rot.*

## Werkzaamheden van deze maand:

- Pluk het fruit
- Controleer het bewaarfruit
- Plaats lijmband om stam voor kleine wintervlinder
- Bereidt de aanplant van nieuwe bomen voor
- Controleer de bomen op beschadigingen en uitgescheurde takken



## Inrichting van een boomgaard

U wilt graag een hoogstamboomgaard aanleggen? Dan zijn er een paar zaken van belang bij het ontwerpen en inrichten van een hoogstamboomgaard.

### *Oppervlakte van de boomgaard*

Vroeger had elke boerderij wel een boerenboomgaard. In deze boomgaard stond een beperkt aantal fruitbomen. Het fruit was immers bedoeld voor eigen gebruik en niet voor de verkoop. In de boomgaard stonden dan ook veel verschillende fruitsoorten: appels, peren, pruimen, kersen en een walnoot. Maar er was ook variatie in gebruik: handfruit en keukenfruit, vroege rassen en late rassen, bewaarfruit. De oppervlakte van een boerenboomgaard was over het algemeen niet groter dan 1000 m<sup>2</sup>. Dit was goed voor 10 tot 15 bomen (plantafstand van 7 tot 10 meter).

In de IJsselstreek zijn deze boerenboomgaarden uitgegroeid tot productieboomgaarden van 1 tot meerdere hectares groot. In de productieboomgaarden kwamen wel minder verschillende soorten voor, omdat de handel om grotere hoeveelheden fruit vroeg. Productieboomgaarden langs de IJssel bestonden vaak uit appelrassen. De teelt van peren was veel beperkter. Pruimen en kersen werden alleen voor eigen gebruik geteeld.

### *Plantafstand*

Voor de plantafstand van hoogstambomen gelden vuistregels. Voor appels houdt men 10 meter aan, voor

## Notities

peren en kersen 8 meter en pruimen staan 7 meter uit elkaar. Naast deze regel is het ook belangrijk om te kijken naar de rassen die men wil aanplanten. Rassen hebben namelijk ook een kenmerkende groeivorm. Sommige rassen groeien uit met een brede kroon terwijl andere rassen in volwassen vorm een veel kleinere kroon hebben. De boomkweker kan u informeren over de groeivorm van de gekozen rassen.

### *Advies*

Wilt u meer informatie over de inrichting van een hoogstamboomgaard of advies met uitleg over de diverse rassen, dan kunt u hiervoor contact opnemen met de Stichting IJsselboomgaarden.



# de bomen verliezen hun blad

# November

*De bladeren vallen nadat de voedingsstoffen zijn overgebracht naar andere delen van de boom. De sporen van schimmels verspreiden zich en “overwinteren” in de op grond liggende bladeren en op takken en knoppen van de bomen. Jonge bomen kunnen worden geplant. De sapstroom in de fruitbomen stopt en de wintersnoei van de appel- en perenbomen kan beginnen. Dieren beginnen aan de winterslaap. Controleer het bewaarfruit op rot. Controleer de lijmbanden op de kleine wintervlinder.*

## **Werkzaamheden van deze maand:**

- Controleer het bewaarfruit
- Controleer en repareer nestkasten van vogels en vleermuizen
- Plant jonge bomen aan
- Controleer de stambeschermers bij jonge bomen en de steunpaal
- Snoei appel- en perenbomen



## Aanplant van fruitbomen

Bij het aanplanten van een fruitboom komt veel kijken. Als een fruitboom niet goed wordt aangeplant, dan is de kans groot dat de fruitboom niet aanslaat of geen goed wortelstelsel ontwikkelt. Ook kan er wortelopslag voorkomen.

Wat is belangrijk bij de aanplant:

- Plant een fruitboom aan tussen half november en eind maart.
- Let er bij het kopen van een hoogstamfruitboom op, dat de takken beginnen op 1,80 m hoogte. En dat er minimaal 4 zijtakken (en een harttak) aan zitten. Dit aantal is nodig voor het ontwikkelen van een mooie kroon.
- Ga voor het uitkiezen van een fruitboom naar een boomkweker voor een goed advies. Een tuincentrum is daarvoor minder geschikt..
- Hou bij het transport de wortels van de bomen bedekt om uitdrogen te voorkomen. Voorkom beschadiging van de bast aan stam en takken..
- Als u de bomen niet direct plant, kuil de boom tijdelijk op. Dit doet u door een gat te graven en de bomen met de wortels hierin te leggen. Bedek de wortels geheel met grond.
- Graaf een plantgat van 80x80x80 cm. Woel na het graven van het gat, de bodem van het plantgat los. Ook als de wortels van de boom kleiner zijn, is het belangrijk een ruim plantgat te graven. Dit zorgt ervoor dat de grond rondom de wortels los is en de wortels beter kunnen groeien.

### Notities

- Breng compost aan in het plantgat om de boom te bemesten
- Plaats eerst een boompaal in het plantgat. Anders kunt u de wortels van de boom beschadigen bij het later plaatsen van de boompaal. Plaats de paal aan de zuidwestkant waar de meeste wind vandaan komt.
- Snoei beschadigde wortels van de boom een stukje terug om de wortelgroei te stimuleren.
- Plaats de fruitboom in het plantgat op ongeveer 15 cm van de boompaal. Zorg ervoor dat de entplaats van de fruitboom ruim boven de grond uitkomt als het plantgat is dicht gegooid.
- Gooi in plantgat weer dicht en trap de grond licht aan zodat er geen grote luchtkamers achter blijven.
- Bind de boom met een boomband aan de paal en zorg er voor dat takken niet tegen de kop van de paal schuren.
- Plaats een stambeschermer rondom de stam als bescherming tegen vraat.
- Voer bekalking uit op zure grond door kalk(korrels) rond de boom te strooien.
- Als de boomgaard beweide gaat worden, moet er een stevige boomkorf geplaatst worden die beschermd tegen vraat tot op de gewenste hoogte per diersoort (schaap lager dan voor paard) en schuren.
- Voer een eerste vormsnoei uit door het kiezen van 3 of 4 gesteltakken en soms een harttak. En kort de gesteltakken en de harttak in.

# winterslaap December

*De boomgaard is in rust. Vogels doen zich te goed aan de achtergebleven vruchten op de grond. De wintersnoei vindt plaats. De lijbanden worden gecontroleerd op de wintervlinder. Controleer de stambescherming van jonge bomen. Stapel het snoeihout tot rillen die een goede schuilplaats bieden voor egels en andere dieren. Controleer het bewaarfruit op rot.*

## **Werkzaamheden van deze maand:**

- Controleer het bewaarfruit
- Controleer en repareer nestkasten van vogels en vleermuizen
- Plant jonge bomen aan
- Controleer de stambescherming
- Maak takkenrillen van snoeihout
- Snoei appel- en perenbomen





## Vroeger veel voorkomende rassen in de IJsselstreek

### Appels

#### Sterappel

Een rood gekleurde, middelgrote en ronde appel met roodkleuring in het vruchtmees.

Bestuiving: Brabantse Bellefleur, Dijkmanszoet, Zoete Bloemee, Lombarts, Zoete Ermgaard.

#### Schone van Boskoop

De appel is groot, rond en onregelmatig van vorm. De kleur is groen tot groengeel met soms een rode blos.

Bestuiving: Groninger Kroon, Zoete Kroon.

#### Lemoenappel

De appel is groot, regelmatig van vorm, ongeveer even breed als hoog. De kleur is roestbruin, met aan de zonzijde wat rood. Bestuiving: Zelfbestuivend

#### Present van Engeland

De appel is vrij groot, langwerpig van vorm en loopt naar de kelk spits toe. De appel heeft een groot, open klokhuis.

Bestuiving: Zelfbestuivend, maar ook door o.a. Groninger Kroon.

#### Zoete Bloemee

De appel is middelgroot, meer breed dan hoog. De kleur is lichtgroen, bij rijpheid groengeel.

Bestuiving: Zelfbestuivend

## Notities

### Peren

#### Legipont

Het is een vrij grote peer. De kleur is licht groen/geel met aan de zonzijde een rode blos.

Bestuiving: Beurre Clairgeau, Calebasse Bosc, Clapp's Favourite, Comtesse de Paris, Zwijndrechtse Wijnpeer.

#### Winterjan/Kleipeer

De peer is klein en rondachtig. De kleur is groen en bij rijping wat geel, het is een 'roestige' peer.

Bestuiving: Zelfbestuivend

#### Zoete Brederode

De peer is middelmatig groot, eerder breed dan hoog en afgeplat. De kleur is eerst groen, later geel.

Bestuiving: Winterjan

#### Gieser Wildeman

De peer is vrij klein en regelmatig gevormd met een lichtbruine kleur.

Bestuiving: Zelfbestuivend

#### Clapp's Favourite

De peer is groot, gelijkmatig van vorm. De kleur is geelgroen, met aan de zonzijde rood. Weinig roest rond de steel.

Bestuiving: Beurre Hardy, Conference, Legipont, Triomph de Vienne, Doyenne du Comice.